

ALS CINC ANYS DE LA MORT DE TUDOR ARGHEZI

Tudor Arghezi, de pseudònim Ion Teodorescu, nasqué a Bucares' el 1880 i hi morí el 1967. Fugí de casa seva, als setze anys, i vaga bundejà per Romania i, després, per França i Suïssa, fent els treballs més diversos (des d'operari en una fàbrica de sucre fins a venedor ambulat). De retorn a la seva pàtria, es retirà durant alguns anys en un monestir: al seu curriculum existencial es troba fins i tot l'experiència de la presó, reflectida a *Flori de mucigai*. Després de la guerra, fou elegit diputat del parlament de la República Socialista Romanesa. A més de poeta, fou periodista, assagista i autor de novel·les. L'edició completa dels seus *Scrieri* ("Scritti") en 61 volums, està en curs d'edició.

Realisme i religió són els vèrtexs entre els quals oscil·la la producció de Tudor Arghezi: que després la relació entre aquests dos components queda sense resoldre's i constantment ambigua, resulta demostrat pel fet que prevalen alternativament l'un sobre l'altre dins el llarg arc de l'obra argheziana. L'èpica ingènua de *Cintare omului* recorda estranyament alguns "fragments" realistes de *Cuvinte potrivite*: que, tant per altres aspectes, com per la poètica de la falla, anticipa el decadentisme de *Carticica de seara*: i les correspondències podrien multiplicar-se.

La primera obra, *Cuvinte potrivite* (Paraules idònies) (1927), es posa com a exemple d'aquest contrast: el seu simbolisme epidèrmic no oblida, en efecte, les cadències d'un realisme a vegades violent, al qual no són estranys ressons bíblics, certament familiars a l'ex-seminarista (a *Mihniiri* [Tristes], p. ex.). El ritme narratiu es combina amb estridència amb el lirisme més obert, en el jo romàntic està encara ben present amb tota la seva equivocada immediatesa: aquí també (doncs) el model francès s'ha assimilat només a mitges: el simbolisme és acceptat, però a nivell de tècnica i prou. Ara bé, allò que pertany a Arghezi és el gust una mica dolçot de la paraula i un rimari on "perla" i "flor", i els seus derivats, ocupen un espai una mica sospitós.

Empresonat, trena amb el fràgil verdet la fetor dels cadàvers, a cors de tragèdia una fantasia, en un equilibri aquest cop gairebé estable (*Flori de mucigai*) [Flors de verdet], 1931). L'hermetisme sembla aquí decantar-se cap a una voluntat de

col·loqui, en ritmes d'una simplicitat (tal vegada facilitat) de gust popularitzant: entre la dificultat rebuscada de l'intel·lectual afrancesat i el descompost abandonat a una cada cop més hipotètica realitat, Arghezi aconsegueix d'afinar una veu pròpia i d'oferir un dels seus millors llibres a la literatura romanesa del noucents. Però només es tracta d'una etapa: d'una experiència feliç, però transitòria, sobre el llarg camí de Tudor Arghezi.

Ell, després d'una ràpida metamorfosi, es fa el crepuscular (millor vespral) cantor de *Carticica de seara* [Llibret del vespre] (1935), amb els seus "bocins de l'arc de Sant Martí", i el seu "no res impalpable", la seva "pols de fum"..., tot plegat fos en un decadentisme pagesívol i en una satisfeta pal·lidesa verbal. Es la poètica del silenci. La paraula no té ressò ni la força d'un trencament, sinó tan sols el murmurí que dura un hemistiquí.

Un camí, com es veu, conegut i imprevisit al mateix temps. Aquest és el mèrit, i també el límit més greu de les poètiques arghezianes: límit --afegim de seguida-- objectiu, del qual l'escriptor és, potser, a més de no directament responsable, fins i tot inconscient. Arghezi ha tingut el mèrit, no escàs, de desarrelar l'indiscutible provincialisme de la cultura romanesa del noucents, obrint-la especialment a l'experiència francesa: però el fet és que el seu simbolisme, el seu crepuscularisme, el seu realisme queden abstractes i gratuïts, és a dir, estan proposats com a simples models formals, intercanviables si cal. No podia ésser altrament: la crisi de la

TUDOR ARGHEZI O L' AMBIGÜITAT
constanzo di girolamo

ALS CINC ANYS DE LA MORT DE TUDOR ARGHEZI

cultura occidental (entre el vuit i nou-cents), d'on neixen les poètiques decadentistes i, després, la bellugadissa dels diversos "ismes", s'origina d'una realitat estructural absolutament incompatible amb la d'una Romania agrícola i encara feudal, de la qual la sola literatura veritablement feliç és la folklòrica dels temps d'or (i no és pas un cas que l'atracció dels literats romanesos pel folklore hagi estat sempre grandíssima, sense excloure el mateix Arghezi). Només a partir del 1947 Romania, realitzant finalment la seva revolució burgesa (amb bona pau amb els qualificatius oficials) llençarà les premisses indispensables perquè sorgeixi una nova cultura, aquesta també burgesa, i els darrers resultats de la cultura romanesa (com és ara un intel·lectualisme diífus i sobretot l'afermament, en aquests anys, d'avantguardes formalistes del tipus "Gruppo 63" italià o "Tel Quel" francès) semblen confirmar aquestes línies de tendència. Però fins i tot en això resideix la

positivitat de l'obra argheziana: en el fet d'haver, almenys, introduït (no tot sol, és veritat, però sí en gran part) una nova problemàtica: pagant personalment l'audàcia d'un intent semblant al perenne desbandament de la seva poesia.

Només així és possible explicar el retorn desimbolt del darrer Arghezi a la poètica del realisme: sota la urgència dels canvis, ell està disposat a avalar, al seu hortet, la revolució de la Romania "socialista", al parlament de la qual el cantor de l'home (Cîntare omului [Cant a l'home], 1956) ben aviat és elegit diputat. Poesia nova? Poesia comunista? La resposta, negativa, retrobarà de seguida les files d'aquestes postures i cadències, presents, tal com s'ha vist, des dels primers llibres: en tot cas, aquí podrem confirmar l'evidència del model bíblic: i de debò no ens sentim amb cor de definir tot això com a "art popular". I el que és pitjor, és que fins i tot la seva ostentada prevalència del contingut neix d'un gust tot exterior

de l'expressió: les "perles" se substitueixen per l'"aixada", d'igual manera que la religió del jo és substituïda per la del poble romanès. Pel que fa a la resta, allò que hi ha sota, no és res més que una ideologia vagament humanitarista, ja retrobable (i amb altres resultats poètics) en obres precedents, però que ara pren un to apologètic, topant amb llur ingenu triomfalisme. L'alè èpic revolucionari de Majakovskij aquí se'l retroba al nivell d'himne de parada, on no manca el recurs a un nacional-populisme conciliador de to pagesívol.

I ací entren en joc les responsabilitats d'Arghezi: el poeta que canta la victòria de la revolució sona a fals, si aquesta no hi és: el camí de la Romania, i de la seva literatura, resta encara llarg i obscur, i per cert no ha trobat un jaç feliç en la "nit sense estels i sense lluna" de fa vint-i-cinc anys, que és la solució de tots els mals. Aquesta, però, és història recent.

POEMES

Tudor Arghezi

CENA

Pel fred i pel fang / passen els lladres, en fila de dos en dos, / amb les cadenes que s'arrosseguen als peus, / turmentant-se en llot de suor. / El brou està a punt. / Es a la tarda. I plou. / Una cullera pesant, com una pala, / distribueix el brou de dues calderes. /

Aquell és qui ha matat, / qui expia un furt o un somni. / Però és igual allò que fas: / o aterres els rics o amotines els pobres. / Lívids com els fantasmes, descompostos, / des de les espatlles encorbades fins als malucs, / al plat calent de vapors grogosos / sembla que portin la seva sang.

(De Flori de mucigai)

CINA

În frig și noroi
Trec hoții-n convoi, cîte doi,
Cu lanțuri tîrîs de picioare,
Muncindu-se parcă-n mocirli de sudoare.
Fiertura e gata.
E seară. E ploaie.
O lingură grea, cît lopata,
Dă ciorba din două hirdaie.

Çițiva au ucis,
Çițiva ispășesc ori un furt, ori un vis.

4 PANORAMA

ALS CINC ANYS DE LA MORT DE TUDOR ARGHEZI

S A L M

Sóc culpable d'haver desitjat / sempre i només el bé prohibit. / Jo he volgut tots els béns. / De nit, he entrat al castell / i en el son i en el somni l'he assaltat / amb el braç estès, el puny clos. / El pas trepitjava lentament com sobre fang, / sobre el marbre silenciós. / La bandera de la nit, esventant estels, / amagava les meves malifetes, / adormia els guardes pels carrerons / ajupits sobre les seves llances. / I quan vaig tornar a cavall amb els trofeus, / vaig raptar també una dona / de cabells color tabac: / les marelles fosques com móres / i els ulls de falziot. / Les temptacions suaus i delicades / no foren ni són per mi. / Al meu plat i al meu pensament / m'agrada el gust emmetzinat i fort. / Em submergeixo en el glaç i m'estenc damunt la roca, / on és fosc llenço espurnes, / on hi ha silenci remoc les cadenes, / i amb les cadenes enderroco la porta. / Quan sóc al cim / el perill el busco o l'invento. / Per passar cerco el senderó més estret, / i sostinc la muntanya damunt les espatlles. / Bastant més greu i sense perdó / és el meu veritable pecat. / Vaig provar, amb el meu arc, / d'enderrocar-te, o Déu. Lladre del cel, jo em vaig prometre / per robar-te, amb l'ajut dels voltors, el regne. /

Però jo que vaig desitjar en secret tots els béns / he sentit la teva veu dir-me que no es pot.

(Del Cuvinte potrivite)

POEMES

T. Arghezi

L' HORA MES ALLA

Al cel / bat l'hora de bronze i de ferro. / En una estrella tocà l'hora de vellut. / L'hora de feltre toca en la torre del castell. / En l'hora de llana / se sent el temps antic, / i es trenca l'hora de paper. / Prop de l'epitafi principesc / toca la veu de l'hora de pols. /

Aquesta nit, germana, / no ha sonat cap més hora.

(De Flori de mucgai)

PSALM

Sînt vinovat că am rîvnit
Mereu numai la bun oprit.
Eu am dorit de bunurile toate.
M-am strecurat cu noaptea în cetate
Și am prădat-o-n somni și-n vis,
Cu braju-ntins, cu pumnu-nchis.
Pasul pe marmur tăcut,
Călca lin, ca-n lut,
Steagul nopții, desfășat cu stele,
Adăpostea faptele mele
Și adormea străjerii-n uliți
Răzimași pe sulii.

Iar cînd plecam călare, cu trofee,
Furasem și cite-o femeie
Cu părul de tutun,
Cu dudu și-nchis neagră, cu ochii de lăstun.
Ispitele ușoare și blajine
N-au fost și nu sînt pentru mine.
În blidul meu, ca și în cugetare,
Deprins-am gustul otrăvit și tare.
Mă scald în greață și mă culc pe stei,
Unde-da bezna eu framint scînteii,
Unde-i tăcere scutur cătușa,
Dobor cu lanțurile ușa.
Cînd mă găsesc în pisc
Primejdia o caut și o isc,
Mi-aleg poteca strîmță ca să trec,
Ducînd în cîrcă muntele întreg.

Pătacul meu adevărat
E mult mai greu și neiertat.
Cercasem eu, cu arcul meu,
Să te răstorn pe tine, Dumnezeu!
Tilhar de ceruri, îmi faci solia
Să-ti jefuiesc cu vulturii tăria.

Dar eu rîvnind în taină la bunurile toate,
Ti-am auzit cuvîntul, zicînd că nu se poate.

CEASUL DE-APOI

În cer,
Bate ora de bronz și de fier.
Într-o stea
Bătu ora de catifea.
Ora de pîslă bate
În turla din cetate.
În ora de lînă
Se-aude vremea bătrîna
Și se sfișie
Ora de hîrtie.
Lingă domnescul epitaf
Bate glasul orei de praf.

Azi-noapte, soră,
N-a mai bătut nici o oră.
Totuna-î ce faci:
Sau culci pe bogăși sau scoli pe săraci.
Livizi ca strigoi și șui,
Strîmbași de la umeri, din șold și picior,
În blidul fierbinte, cu aburi gălbui,
Își duc parcă singele lor.

ALS CINC ANYS DE LA MORT DE TUDOR ARGHEZI

L'OMBRA

Et persegueixo hores, segles, mil·lenaris, / des de quan t'ajupies bocaterrós, / quan tremolant i vagabundejant sol entre els fantasmes / voltares en busca d'un llit i de menjar. /

Companya teva, muda, en la quietud i el moviment, / còpia teva perfecta, construïda sobre el model, / ens abraçàvem juntes, amb tensió per tal d'escoltar / el pas pesant i lent d'una fera afamada. /

Amagats en precipicis i fosses, jo serrada a tu, / tu no sabies que en un sol, som dos, / units per la vida de dues diverses essències / pel la subtil capa d'aire entre nosaltres. /

Sóc la teva ombra, mai no separada de cap home, / amb el mateix perfil dibuixat, / en la pols del foc i en la pedra àrida / com una aranya negra que gira al teu entorn. /

Sóc un bocí de la nit que et fou dat des del teu naixement / i surto de tu i hi entro a l'alba i al capvespre. / De mi véns i a mi tornes, en la immensa nit / que es trenca en els homes i en els dies ràpids. /

En mi està escrit, amb senyals invisibles, el destí. / Indaga'l per saber si és ple o buit. / Giren silencioses les frontisses a la paret i deixen passar només un fum, com un símbol.

(De *Cintare o mu lui*)

(Les traduccions són de C. A., A. S. i R. C.)

UMBRA

Te urmăresc prin veacuri, prin virste și milenii,
Încă de când spinarca ți-o-ncovoiai pe brînci,
Cînd speriat și singur, tîris printre vedenii,
Umblai numai să cauți culcuș, sau să mîncîci.

Însoțitoare mută-n odihnă și mișcare
Și copie leită, croită pe tipar,
Ne-nghesuiam alături, ciuliți în ascultare,
La pasu-n frunze-al fiarei flămînde, greu și rar.

Ascunși prin gropi și scorburi, alătura de tine,
Tu nu știai că sintem într-unul singur doi,
Împreunați pe viață din două firi străine
Prin șubreda ur zeală de aer dintre noi.

Sint umbra ta, de-a pururi de om nedespărțită,
Cu linia schițată aceeași de contur,
Pe pulberea fierbinte și-n cremenea tocită,
Ca un pîianjen negru ce-ți umblă împrejur.

Sînt petecul de noapte, dat ție din naștere,
Și ies și intru-n tine în zori și in amurg.
Din mine vii și-n mine te-ntorci, în bezna mare,
Firimitara-n oameni si-n zilele ce curg.

În mine-i scris destinul cu slove nevăzute.
Ghicește-ți-l, să-l afli, de-ți este plin sau gol.
Tîjinele zidite alunecă tăcure.
De-abia lăsînd să treacă un fum, ca un simbol.

En iniciar-se el segle han desaparegut ja de la nostra escena els grans autors de la segona meitat del XIX que feren derivar el teatre romàntic cap en unes formes realistes; uns han mort, d'altres romandran inactius i gaudiran d'un prestigi que no gosaran de posar a prova amb noves aportacions. Així, Frederic Soler havia traspasat el 1895, Josep Feliu i Codina el 1897 i Eduard Vidal i Valenciano el 1899; Josep Maria Arnau, el gran mestre del costumisme, bé que viurà fins el 1913, havia realitzat l'última estrena el 1875; Francesc Ubach i Vinyeta i Conrad Roure, traspasats respectivament el 1911 i el 1928, no trencaran llur silenci.

Aquests autors havien col·laborat amb d'altres —Joaquim Riera i Bertran, Ros-

send Arús, etc.— a apartar el teatre d'un romanticisme que semblava incapaç de renovar-se, que havia esdevingut anacrònic, i que ells mateixos, en llur majoria, havien conreat a bastament durant els primers anys de producció. El canvi s'havia esdevingut a la dècada dels 80 després de diverses temptatives més o menys conscients de la direcció que calia emprendre.

En efecte, Frederic Soler, ja el 1866, havia traduït, amb l'ajut de Frederic Passarell, *La famille Benoiton*, de Victorien Sardou, adaptant-la a l'ambient barceloní amb el títol de *Les modes*, i Joaquim Riera i Bertran, amb el títol de *Caritat*, havia fet una versió *sui generis* del drama del mateix Sardou, *Seraphine*, el 1871. Intents sense conseqüències per llur mateixa ti-

**Els corrents del Teatre
Català 1900-50**

Text de la conferència pronun-
ciada el 20 de febrer de 1970 al
Centre de Lectura.

Xavier Fàbregas